

1

On són les dones a les rutes turístiques?

Alguns monuments, museus i recorreguts valoren la història i el llegat d'elles, però els experts reclamen més visibilitat del que és femení

TEXT

NEREIDA CARRILLO

La jornada del turista és dura. Comença ben d'hora al matí i inclou visites a museus de referència, catedrals, edificis emblemàtics, carrers pintorescos, monuments històrics... Quan acaba la jornada, de nou a l'hotel, hi ha una pregunta que algunes persones es formulen: on són les dones, entre totes aquestes pedres, museus i relats? “La història de les dones no ens l'han explicat. S'ha eliminat. No es considera important”, reflexiona Cristina Simó, guia interpretadora de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu i una de les impulsores de Joc de Dames, una ruta turística amb visió de gènere que funciona al Pirineu.

Per a Simó, hi ha un doble oblit: el de les dones rellevants en la història i el de les dones historiadores que estudien les seves aportacions. Patrícia Martínez, doctora en història, experta en història de les dones i professora a la Universitat de Barcelona (UB), explica que s'imposa un relat històric en masculí que parteix de la idea que el punt rellevant ha sigut, només, el que han fet els homes dins els àmbits de poder. I això, afirma, també es reflecteix en el patrimoni i el turisme. Martínez defensa que s'ha de desfer el mite “que les dones han sigut sempre pitjor que ara”.

Francesc González, professor de turisme a la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) i investigador del grup de recerca Laboratori del Nou Turisme, hi coincideix: “El patrimoni reflecteix uns discursos i unes narratives fets amb ulls d'home”. Aquest expert no detecta ara mateix una reivindicació turística en clau de gènere. Afegix, però, que el patrimoni explicat en femení pot convertir-se en un nínxol de mercat de la mà de l'anomenat “turisme exclusiu per a dones”. A l'espera que aquest clam creixi, ja hi ha algunes iniciatives per incloure

1. Llúcia de la Marca a l'absis del Bungal. MNAC 2. Plaça Sant Felip Neri al Barri Gòtic de Barcelona. MARC ROVIRA
3. Exposició sobre Gala Dalí al MNAC. MANOLO GARCIA 4. Estàtua de Carmen Amaya. VÍQUIPÈDIA

les dones, la seva història i el seu llegat en les atapeïdes jornades del turista. En repassem algunes:

Les dames del Pirineu

Al Pallars Jussà i al Pallars Sobirà, el projecte Joc de Dames explica el passat sense excloure les dones. La iniciativa incorpora una visió de gènere i coordina el relat de quatre espais d'aquestes dues comarques pirinenques: el castell i la canònica de Mur, l'antic monestir de Santa Maria de Gerri, l'antic monestir de Sant Pere del Burgal i l'antiga col·legiata de Santa Maria d'Àneu. Cristina Simó, guia interpretadora de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu, i Noemí Nus, de l'empresa Peperrep Cultural, en són les impulsores.

"Aquests edificis sempre s'expliquen amb visió de gènere. No hi ha una altra manera de fer-ho, perquè, si no, estariem explicant la meitat de la història", assegura Simó. L'experta descriu reaccions desiguals entre el públic: reconeix que moltes dones, en explicar que la visita es fa amb visió de gènere, "aixequen les orelles, perquè això va amb elles". Però també s'han trobat algun home que ha preguntat quin era "el dia de la visita normal". En els quatre edificis s'explica la mateixa història, la d'una família que es baralla per qüestions d'herència. Un passat que es recrea posant el focus també en elles. "Les dones amb poder no són excepcions. I si no s'expliquen, és per pura mala fe", lamenta Simó.

A Joc de Dames reivindiquen dames poderoses del Pirineu com Arsenda d'Ager i la seva filla Valença de Tost o de Mur i també Llúcia de la Marca. "A través dels seus testaments i altres documents –explica Simó–, t'adones que són dones que tenen clar que han d'haver-hi ponts, camins, hospitals i escoles al segle XI. Elles governen mentre ells fan la guerra, o quan enviuden. I governen de ple dret, no són regents. Llúcia acaba aconseguint la pau en una guerra civil al comtat que dura 40 anys. Les dones

sabien l'art militar, tenien aixovar de guerra; però normalment eren defensores, més que no pas conqueridores, i eren les que feien els tractats de pau".

La Barcelona feminista

Ni en els noms dels carrers, ni en els museus més visitats, ni en molts altres llocs de Barcelona les dones són prou visibles. "La ciutat enalteix molt més la seva història masculina; es manté la separació entre el que és públic i el que és privat i es dona per descomptat que el que ha passat a les cases o als mercats, per exemple, no ha fet història", reflexiona Martínez. Aquesta professora de la UB posa com a referència històrica del pas de les dones per la capital catalana la *Guia de dones de Barcelona* (1995), de la historiadora Isabel Segura. Iniciatives com aquesta o rutes en què la ciutat s'explica en femení, lamenta Martínez, "encara són seguides per pocs grups, majoritàriament de do-

nes: no s'ofereixen com a part de l'activitat turística".

Martínez recalca que hi ha una història en femení, col·lectiva, una Barcelona d'elles. "És, per exemple, la història de què formen part les dones beguines del segle XIII –assenyala la professora de la UB–, a les quals els veïns coneixien, visitaven, consultaven i escoltaven: les coneixem perquè les fonts històriques ens en parlen. Hi ha gent que les anava a buscar i els demanava consell". A part de les predicadores del segle XIII, Martínez assenyala la importància que van prendre a Barcelona moltes altres dones: com ara les metges jueves dels segles XIV i XV, les dones que van tragar amb llana al voltant de la plaça de la Llauna o les viudes que gestionaven la seva economia dins i fora de la ciutat. L'experta reclama un "canvi de mentalitat" i un gir en les polítiques de turisme perquè "es reconegui l'empremta de les dones". En aquest sentit, ha proposat al Museu d'Història de Barcelona (MUHBA) un projecte que inclou la redacció d'una guia amb una mirada feminista.

Museus en femení

L'octubre del 2016 la qüestió es va posar sobre la taula a les jornades *Museus i perspectiva de gènere*, organitzades pel Museu d'Història de Catalunya i el Museu Comarcal de Cervera. En aquella jornada, la historiadora Isabel Segura va presentar un estudi que denunciava que només el 10% de les obres dels museus d'art catalans tenien una autoria femenina. Des de llavors, alguns museus a casa nostra han avançat en aquesta direcció, però els experts denuncien que encara queda força camí per recórrer. Francesc González, de la UOC, assenyala que hi ha alguns espais patrimonials amb protagonisme femení, però denuncia que sovint no s'espren prou la seva història.

González apunta el monestir de Vallbona de les Monges o el de Sant Joan de

les Abadesses, al Ripollès, com dos espais clau amb segell de dona. Lamenta, però, que no reben "una lectura reivindicativa del paper de la dona", sinó més aviat un relat arquitectònic i "del poder eclesiàstic en el món medieval". El mateix passa, considera, amb el Castell de Gala Dalí, a Púbol: "Porta el nom de la musa, però no pas el seu reconeixement". Un altre espai amb nom de dona és la casa de Caterina Albert, que va escriure amb el pseudònim de Víctor Català. També d'èpoques més contemporànies comencen a aparèixer rutes en alguns municipis que valoren els espais de les dones: empreses tèxtils on treballaven, els safarejos, els mercats, les escoles... Per a aquest professor de la UOC és una llàstima que aquests recorreguts tinguin un mercat molt local i rarament transcendeixin.

A part dels museus, una altra assignatura pendent són els monuments. L'Institut d'Estudis Catalans (IEC) ha confeccionat una eina en línia per consultar uns 1.300 monuments als carrers i places de Catalunya, entre els quals pocs es dediquen a les dones. N'hi ha alguns, com ara els d'homenatge a l'escriptora i periodista Montserrat Roig, la ballarina Carmen Amaya i la Colometa, el famós personatge de *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda. En molts monuments, però, les dones són anònimes, com ara els dedicats a la dona marinera, a la maternitat o a la dona treballadora. Els experts reclamen actuar en molts fronts perquè les dones siguin més visibles per als turistes: amb més formació de gènere per a guies i experts en turisme, redefinint el relat de museus i monuments, incentivant un clam social per la igualtat i amb una aposta decidida per part de les polítiques públiques. Simó també reclama que es deixi de parlar de "patrimoni" per fer-ho de "llegat": "El patrimoni és el que traspasa el *paterfamilias* al seu hereu, però les dones també passem coses". ♦